

Filosofie pro naši dobu [1994]

Praha 1994

Obsah:

0. Na místo předmluvy
1. Místo úvodu k „úvodu“
2. Úkazy a jevy
3. Pojmy a pojmovost poprvé
4. příroda a „přirozené jednotky“ (dění, události)
5. Okolí, osvětí a aktivita
6. Člověk jako „nepřirozené zvíře“ (nepřir. bytost – znejistění)
7. Magično, rituály a mýtus
8. Reflexe jako zvláštní výkon vědomí
9. Archetypy, antiarchetypy a počátek dějin
10. Transience, transgrese, transcendence
11. Intencionalita a intencionální předměty
12. Pojmy a pojmovost podruhé

Na místo předmluvy

Cílem této knížky není „informovat“ o tom, co to je filosofie a jaké jsou její zvláštnosti, ani „informovat“ o jejím současném stavu a hlavních trendech, ani sdělit nějaké nejnovější „poznatky“, kterých bylo ve filosofii dosaženo (a s jakými jinak sebevědomě přichází a dokonce musí přicházet každá úspěšná věda), nýbrž ukázat těm, kdo o to mají zájem (ať to jsou vědci, politici, umělci, podnikatelé nebo tzv. obyčejní lidé), co to vlastně také dělají, když – volky nevolky zakořenění v evropské tradici – myslí, a jak by se v tom svém myšlení (ne tedy pouze v tom, na co myslí resp. co mají na mysli) mohli lépe vyznat, aby pak mohli při myšlení sami sebe lépe sledovat a kontrolovat. Při tom se ukáže, že tu je k dispozici již obrovská tradice, v níž jedni myslitelé navazují na jiné a objevují přitom neznámé, avšak kupodivu vůbec ne vzdálené a cizí „světy“ a jejich „kontinenty“. Je to spíše něco podobného, jako když objevíte, co vlastně je „to“ pod našima nohama, na čem stojíme a po čem všichni stále šlapeme a chodíme (a o čem bezstarostně mluvíme, když třeba připomínáme potřebu „stát nohama na pevné zemi“).

Filosofie je zvláštní, ode všech odborných věd se odlišující myšlenková disciplína, která má svůj počátek někdy před půl třetím tisícem let ve starém Řecku a jejíž budoucnost je zatím v mnohém ohledu otevřena. A je to disciplína, která v očích mnoha našich současníků (a nejen u nás) jako by neměla žádných hmatatelných výsledků. Čtenář však – jak doufám – i z této knížky pozná, že zdánlivá neužitečnost filosofie je vposledu nesmírně potřebná a tedy v hlubším než běžném smyslu „užitečná“, a že je viděna z druhé strany dokonce podmínkou filosofické ryzosti a pravosti. Dobrá filosofie by sice dokázala leccos, ale jakmile se příliš jednosměrně zaměří na dosažení určitých vymezených cílů, sama se

divně a nevýhodně proměňuje a vlastně přestává být filosofií (a v nejlepším případě se stává nějakou speciální vědou). O prvním známém filosofovi, Thaletovi Milétském, se tradovala pozoruhodná historka. Ač podezírán z nepraktičnosti, vydělal prý značnou sumu tím, že si za nevelký obnos pronajal všechny milétské a chioské tlačírny olivového oleje poté, co správně odhadl budoucí velkou úrodu, takže pak mohl diktovat ceny. A když tím dokázal, že by takovýmto způsobem mohl své inteligence, svých znalostí a svého myšlení dobře a pro sebe výhodně použít, oddal se zase svému filosofování, neboť chtěl zůstat filosofem a nechtěl se stát obchodníkem či podnikatelem. Tato historka či spíše anekdotická legenda je významná svým poukazem k tomu, že filosof nechce a nebude dělat všechno, co by díky svým schopnostem a dovednostem dělat mohl, a to nikoliv jen proto, že by se na to lidé špatně dívali. Oni by to třeba právě naopak vysoce ocenili, ale nemohl by si toho cenit sám filosof. Filosof tedy má jakási vlastní kritéria, vlastní normy, jimiž se chce řídit ve svém filosofování (a jimiž se vlastně musí řídit, nechce-li přestat být filosofem). V tom se filosofie podobá jakési řeholi: filosof se vědomě něčeho vzdává, čeho se jiní lidé obvykle nevzdávají, a ukládá si naopak dobrovolně povinnosti, které ostatní lidé na sebe obvykle neberou.

Zmíněná historka prozrazuje ještě jednu významnou věc. Thalés v jejím podání na sebe vzal jakousi povinnost a řeholi pro celý život, nikoliv tedy pouze jako záležitost své profese, své odborné činnosti. Demonstroval tím, že podnikání, např. obchodování olivami, nemá a ani nemůže být oddělováno od filosofování, protože pro filosofa (a u filosofa) má jisté filosofické (případně nefilosofické a protifilosofické) parametry. To není snadné správně pochopit, a v dalších výkladech se o takové správné pochopení budeme alespoň snažit. Mimofilosoficky na samotném obchodování olivami jistě nic problematického není; teprve když se do něho pustí filosof (resp. ten, kdo se rozhodl být filosofem), dostává se této činnosti v novém kontextu určité kvality, určitého zabarvení či nádechu, který jí nebyl původně vlastní, ale kterého už – pro filosofa a u filosofa – nemůže být nikdy zbavena. Mohli bychom tedy říci, že filosof může podnikat nebo se může účastnit činností, do nichž se oprávněně pouští ostatní lidé, pokud tím nepoškozuje, nedeformuje, nekorumpuje samo své filosofování, samu filosofičnost, a to filosofičnost nejenom svého myšlení, nýbrž také celého života. (Zatím necháme stranou druhou eventualitu, totiž že se filosof snad může oprávněně dopouštět chování nebo jednání, jež by u jiných lidí bylo stěží ospravedlnitelné, ovšem pod podmínkou, že to je v souhlasu a ve shodě s jeho filosofií; toto téma souvisí s otázkou esoterické a exoterické stránky filosofie.) Myšlení a život filosofa musí vytvářet jednotu; narušení integrity, sjednocenosti filosofova myšlení a filosofova života představuje újmu filosofickou (nikoliv tedy jen mravní). Už na tomto místě bychom mohli položit otázku, zda něco takového jako filosofie může vůbec mít nějakou důležitost pro naši dobu. Ale bylo by to předčasné, příliš předčasné. Abychom mohli posoudit, co je vhodné pro naši dobu, musíme nejprve porozumět, čím se vlastně ta „naše doba“ vyznačuje. A k tomu zase potřebujeme filosofii. Na první pohled se musí zdát toto prostřednictvím podezřelé: jak by mohla filosofie diagnostikovat charakter „naší doby“ tak, aby se sama pro ni stala něčím postradatelným, nadbytečným, ba snad dokonce pochybným, klamným a zavádějícím?